

HERKES İÇİN EL HİJYENİ

World Health
Organization

unicef

for every child

© WHO/WHO_059210

TÜM TOPLUMUN EL HİJYENİNE EVRENSEL ERİŞİMİ İÇİN EYLEM ÇAĞRISI¹

Kendi evinde elini su ve sabunla yıkama imkanından mahrum insan sayısı tam üç milyardır. Bu rakam, dünya nüfusunun %40'ına tekabül etmektedir. Suya ve sabuna erişimi olmayan bu kişilerin dörtte üçü, dünyanın en yoksul ülkelerinde yaşayan en hassas gruplar arasındadır. Yani gecekondularda, göçmen ve mülteci kamplarında veya çatışmaların devam ettiği bölgelerde yaşayan çocuklar ve aileler. İşte sadece basit bir el yıkama imkanından mahrum olduğu için COVID-19 riski ile karşı karşıya olduğu tahmin edilen 1 milyar insan bulunmaktadır.²

En çok ihtiyaç duyulan yerlerde bile el temizleme imkânı bulunmamaktadır: okulların hemen hemen yarısında (okul çağındaki 900 milyon çocuk) su ve sabunla el yıkama olanağı yoktur. Sağlık hizmeti veren binaların %43'ünde tedavi gören hastalar el hijyeni imkanlarından mahrumdur. El hijyeni olanakları ve el hijyenini geliştirme programları bulunmayan veya kısıtlı olan sağlık çalışanlarının

el temizliği kurallarına uyma oranları %8'e kadar düşebilmektedir.³ Bu da öğretmenleri, doktorları, hemşireleri, hastaları – kısacası hepimizi – riske sokmaktadır.

Bu durumun değişmesi şarttır.

COVID-19 pandemisi bize kesin olarak hatırlatmıştır ki; bir virüsün yayılmasını durdurmanın etkili yollarından biri aynı zamanda en kolay yollarından biridir: el hijyeni. Elleri temizlemek hastalığa karşı bizi korumakla kalmaz, aynı zamanda hastalığın başkalarına bulaşmasını da önler.

Bugün virüsü yenmek – ve gelecekteki pandemilere daha hazırlıklı olmak – için el hijyeni, başta sağlık tesisleri, okullar ve kalabalık kamusal alanlar olmak üzere her yerde herkesin hayatının bir parçası olmalıdır. Bu yaklaşım, COVID-19'un bulaşmasını önlemede el hijyenine evrensel erişimin ve el hijyeni uygulamalarını iyileştirmenin temin edilmesine yönelik DSÖ tavsiyelerinde tekrarlanmaktadır.⁴

Bunun için yalnızca suya ve fiziksel altyapıya erişmek yetmez. Aynı zamanda farklı ortamlara uygun sabun, alkol bazlı dezenfektan ve temizlik malzemelerini ulaşılabilir ve ucuz hale getirecek yenilikçi çözümler de gerekecektir. Davranışları da değiştirmek gerekecektir. El yıkamak günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmak zorundadır.

Herkes için Hijyen (Hand Hygiene for All) girişiminin amacı dünyayı bu hedefe yönlendirmektir: en hassas topluluklara destek olarak onların sağlığını ve çevrelerini korumak. Bu girişim, ucuz ürün ve hizmetlerin özellikle de dezavantajlı bölgelere ulaştırılmasını sağlamak ve bir hijyen kültürü yaratmak için uluslararası partnerleri, ulusal hükümetleri, kamu ve özel sektörü ve sivil toplumu bir araya getirmektedir.

Girişimin başarılı olması için el hijyeni uygulamasının şartı olan malzeme ve hizmetlere erişimi mümkün kılacak yatırımların yapılması gerekecektir. Ayrıca elleri temiz tutmanın toplumsal norm ve kişisel alışkanlık olduğu bir kültür yaratmak için tüm kademelerde – ulusal ve uluslararası düzeyde evde, toplumda, sağlık tesislerinde – liderliğe ihtiyaç vardır. Herkes üstüne düşen görevi yapmalıdır: sağlık tesislerindeki personel, okuldaki çocuklar, evdeki aile bireyleri ve iş yerlerindeki çalışanlar.

Su ve sabunlu el yıkama altyapısına evrensel erişim, hali hazırda Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin bir parçasıdır. Daha fazlasını yapabiliriz. COVID-19 pandemisi, bu hedef etrafında toplanıp bugünün ve yarının canlarını kurtarmak için en çok ihtiyaç duyulan şeyi başarmamız için elimize bir kez geçecek bir fırsat vermiştir. Pandeminin de göstermiş olduğu gibi hep birlikte bunu başarabiliriz.

NEDEN EL HİJYENİ?

Hayat kurtarma

Sağlık tesislerinde, okullarda, kamusal yerlerde ve evlerde el hijyenine erişim, küresel sağlığın korunması ve gelecekteki salgın riskini azaltmak için esastır. Bütün ortamlarda el hijyenini artırarak her yıl ishali hastalıklara bağlı 165.000 kadar ölümü önlemek mümkün olacaktır.⁵ Bilimsel çalışmalar ve DSÖ'nün deneyimleri, sağlık bakımında el hijyeni stratejilerinin iyileştirilmesiyle tedaviye bağlı enfeksiyonların ve antimikrobiyal direncin azaltılabileceğini göstermiştir.^{6, 7, 8}

Paradan tasarruf etme

El temizliği aynı zamanda, enfeksiyöz hastalıkların yayılmasını önlemenin en uygun maliyetli yollarından biridir. Sağlık tesislerinde el hijyeni stratejilerini uygulamanın maliyeti düşüktür. Ülkeye göre yıllık kişi başı maliyet 0,9 ila 2,5 ABD Doları arasındadır. El hijyeni politikalarının iyileştirilmesiyle sağlık harcamalarında maliyetin 15 katına kadar tasarruf edilebilir.⁹

Geleceğe hazırlık

El hijyeni bugün COVID-19'un yayılmasını durdurmada esastır. Ancak bugün yapılacak akıllı yatırımlar bizi aynı zamanda gelecekteki her türlü hastalığa karşı daha hazırlıklı hale getirecektir. Güçlü el hijyeni stratejilerinin benimsenmesi, antimikrobiyal direncin (AMR) sebep olduğu hastalık ve ölümlere karşı tek başına en etkili koruyucu müdahaledir. El hijyeni aynı zamanda, nezle, grip, ishal ve zatürre gibi başka hastalıklara karşı da koruma sağlar.^{10, 11, 12, 13}

© UNICEF/UN0339415/Dejongh

© WHO/WHO_001 257

GELECEK HEDEFİMİZ

El hijyeni kültürü bir gecede gerçekleşmeyecektir. Kısa, orta ve uzun vadede belirgin ilerlemeler kaydedilerek elde edilecektir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin sağlık ve WASH ile ilgili kısımlarını temel alan Herkes İçin El Hijyeni girişimi, bütün toplumların el hijyeni kaynak ve imkanlarına sahip olduğu ve herkesin bunu alışkanlık haline getirdiği bir gelecek öngörmektedir.

YANIT

Kısa vadede en acil durum salgını kontrol etmektir. Bunun için kamusal alanlarda ve sağlık tesislerinde el hijyeni imkanları ve uygulamaları derhal iyileştirilmelidir. Hükümetler bir an önce kamusal mekanlarda el hijyeni istasyonları kurmalı, sağlık çalışanlarının el hijyeni ve IPC (enfeksiyon önleme ve kontrol) malzemelerine erişmesini sağlamalı, evde COVID-19 hastası bakan kişiler ve zorunlu hizmet elemanları için el hijyeni imkanları temin etmeli ve kesintisiz su tedariki sağlamalıdır. Sağlık çalışanlarına, öğretmenlere ve toplulukların liderlerine kendi iş yerlerinde el hijyenini uygulamaları ve uygulatmaları için gereken araç ve yönlendirmeler sunulmalıdır. Aynı zamanda ülkeler de finansman ve yatırım fırsatlarını değerlendirmeli, ulusal el hijyeni politika ve planları oluşturmalı, yasal ve düzenleyici çerçeveleri güçlendirmeli ve el hijyeni politikalarındaki kapasitelerindeki ve takibindeki boşlukları değerlendirmelidir.

YENİDEN İNŞA

Orta vadede yapılması gerekenler el hijyeni sistemleri kurarak ya da önceki sistemleri iyileştirerek ülkeleri COVID-19 veya başka hastalık ihtimaline karşı bulaşmayı engelleyebilecekleri şekilde güçlendirmektir. Ülkelerin el hijyenini COVID-19'u da aşacak şekilde genişletmeleri ve sürdürmeleri için maliyet çalışması yapılmış yol haritalarına ve takvimlere ihtiyacı vardır. Girişim, dünya genelinde el hijyenini izleyen bir sistem ve ülkeler ve düşünce liderleri arasında bilgi ve iyi uygulamaların paylaşıldığı bir platform geliştirecektir. İşletmelerle ortaklık kurmanın yanı sıra sağlık, eğitim ve benzeri sektörlerde sektörler arası ortaklıklar da tesis edecektir.

YENİDEN HAYAL ETME

2030 vizyonumuz herkes için el hijyenidir. En nihayetinde bu, el hijyeninin (enfeksiyon önleme amaçlı olarak) sağlık sistemi ile sınırlı olmayıp günlük hayatın bir parçası olduğu yeni bir çalışma ve yaşam şekli anlamına gelmektedir. Yani, herkes kritik olan alanlarda (kamusal alanlarda, okullarda, sağlık tesislerinde, iş yerlerinde ve evlerde) ellerini temizlemek için ihtiyaç duyacağı malzemeye erişebilecektir. Bu aynı zamanda, el hijyeninin normalleşmesi ve alışkanlık haline alması için eğitimde, tutumlarda ve davranışlarda da köklü bir değişiklik olması anlamına gelmektedir.

Kısa, orta ve uzun vadeli çözümlere dair ayrıntılı bir yol haritası için bkz. Ek

ÇABALARIMIZI NEREYE ODAKLAMALIYIZ?

Su, sanitasyon ve hijyen (WASH) konusunda yetkilendirilmiş pek çok örgüt ve kamu iştiraki öncelikle su ve sanitasyon hizmetlerine odaklanmış; hijyen meselesi ile genellikle daha sonra ilgilenmiştir. COVID-19 krizi, WASH partnerlerinin ve yetkililerinin dikkat ve gayretlerini hijyenin toplumdaki kritik önemine odaklamaları konusunda eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Bu, sağlık aktörlerinin temel IPC çabalarını iki katına çıkarmaları için de bir fırsattır.¹⁴ COVID-19'u önlemede el hijyeni hakkında teknik bir rehber zaten vardır.^{15, 16} Şimdi ihtiyaç olan kolektif hareket etmektir.

El hijyeni şartlarını iyileştirme fırsatından istifade etmek, sektörler genelinde ve hükümetlerle, üreticilerle, okullarla, hastanelerle ve diğer kamu kurumlarıyla ortak çalışmayı gerektirecektir. Birlikte çalışılabilecek bu yerler aşağıdakileri içermekle birlikte bunlarla sınırlı değildir:

- Sağlık tesisleri
- Okullar ve kreşler
- İş yerleri ve ticarethaneler
- Mülteci, göçmen kampları ve kamp benzeri diğer ortamlar
- Cezaevleri ve tutukevleri
- Marketler ve gıda işletmeleri
- Yolcu istasyonları, ibadethaneler ve diğer kamusal alanlar
- Yatılı bakım tesisleri
- Evler

KİLİT AKTÖRLER KİMLERDİR VE ROLLERİ NELERDİR?

Kimsenin el hijyeni imkanlarından mahrum olmadığı yeni bir dünya hayalinde tüm topluma görev düşmektedir. Herkes İçin Hijyen girişiminin yaptığı çağrılar şunlardır:

Hükümetler

- Sağlık bakanlığı ve diğer bakanlıklardan (su ve kanalizasyon, eğitim, yerel yönetim, çalışma ve istihdam, ticaret, sanayi, ulaştırma, maliye vb.) üst düzey politik liderlerin kapsamlı ulusal el hijyeni yol haritaları arkasında güçlerini birleştirmesi
- Ulusal ve yerel hükümetlerin ve uygulayıcı kurumların el hijyeni gerçekleştirme ve hizmet sağlayıcılarını, kurumları, çalışanları ve halkı teşvik ve düzenlemeler yoluyla seferber etme kapasitelerini güçlendirmesi
- Bağımsız hükümetler tarafından WASH ve sağlık bütçelerinde el hijyenine pay verme taahhüdünün arttırılması (el hijyenine ilişkin somut çıktı ve göstergeler dahil yatırımları izleme ve onlardan ders çıkarmayla uyumlu bir şekilde)

ÖNEMLİ!

El hijyenini neden iyileştirilmelidir? Sağlık tesisi deneyimlerinden örnekler

Son 15 yıldır DSÖ, beş aksiyona odaklanarak sağlık hizmetlerinde el hijyenini iyileştirmek için multimodal bir strateji teşvik etmiştir.⁶ Bu strateji el hijyeni uygulamalarının iyileştirilmesinde ve tedavi kaynaklı enfeksiyonların ve AMR'nin azalmasında son derece etkili olmuştur.^{3, 7, 8} 182 ülkede 23.500 sağlık tesisi, DSÖ'nün küresel el hijyeni kampanyası bağlamında¹⁷ ya da ulusal kampanyalar yoluyla bu stratejiyi benimsemiştir. Herkes İçin Hijyen girişimi bu başarıları öteye taşıyıp hızlandıracak ve diğer yüksek risk grubu popülasyonlar için benzer şekilde ortama özgü stratejiler geliştirmeye çalışacaktır.

Okullar

- Çocuklar ve ebeveynleri ve genel olarak toplum (tuvaletten önce ve sonra, yemeklerden önce ve sokakta oyun oynadıktan sonra) arasında el temizliğini özendirme için eğitim bakanlıklarının, okul müdürlerinin, yöneticilerinin ve öğretmenlerin kanıt temelli el hijyeni davranış değişikliği yaklaşımlarını müfredata dahil etmesi
- Eğitim bakanlıkları, okul yöneticileri ve okul aile birlikleri tarafından okullarda yeterli el hijyeni imkanlarının (örn, su ve sabun) bulundurulması

Sağlık tesisleri

- Sağlık bakanlıkları ve yerel sağlık otoriteleri tarafından, daha genel IPC ve WASH planları bağlamında bir öncelik olarak, DSÖ'nün el hijyeni önerilerini uygulamaya yönelik sistem genelinde, çok paydaşlı ve multimodal bir yaklaşım geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamak¹⁸ Finans, altyapı, eğitim ve araştırma gibi ilgili sektörleri sürece çekmek
- Rol modellerinin başında sayılan sağlık çalışanlarının COVID-19'u durdurma çabalarının bir parçası olarak el hijyenini teşvik etmesi ve uygulaması

Özel sektör

- İşverenlerin, el hijyeni politikaları ve imkanlarını hayata geçirerek çalışanlarının sağlığına yönelik taahhüt ortaya koyması
- Üreticilerin, üretim ve tedarik zinciri inovasyonu yoluyla, erişilebilir fiyat modelleri konusunda kamu iştirakleri ile birlikte çalışarak el hijyenini ulaşılabilir ve ucuz hale getirmesi

Kamu ve özel finans kuruluşları

- Finansörlerin, hem üreticileri hem de tüketicileri el hijyeni malzemeleri ve hizmetleri konusunda finanse ederek bu girişime katkı sunması
- Dünya Bankası ve bölgesel kalkınma bankaları gibi büyük finans kuruluşlarının el hijyenini geliştirmeye yardımcı olacak politika ve harcamalarda etki gücünü kullanması

Sivil toplum, fikir liderleri, topluluk liderleri ve gençler

- En kırılgan insanlara ulaşmayı amaçlayan programları temsil etmek, savunmak ve desteklemek
- Öğrenmeyi kolaylaştırmak için araştırma ve kanıtı desteklemek

Yayın organları ve haber ajansları

- Toplumun farklı kesimlerine etkili şekilde ulaşacak mesajlar oluşturup bunları yaymak
- El hijyenini genel sağlık, toplumsal adalet ve kalkınma çabalarına dahil etmek için güvenilir topluluk liderleri ile birlikte çalışmak

© WHO HQ

KÜRESEL LİDERLİK VE DESTEK

Aşağıdaki partnerler Herkes İçin Hijyen girişimini yönlendirmek için beş ana çalışma alanında kuvvetlerini birleştirmiştir:

Liderlik

UNICEF ve DSÖ, küresel çabaların koordinasyonuna yönelik insan kaynağı ve finansal kaynak taahhüdü vererek, bölgesel ve ulusal uygulama çabalarına kaynak ve destek yönlendirerek girişime ortak liderlik edecektir.

Ortaklık

Dünya Bankası, Herkes İçin Sanitasyon ve Su, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Londra Hijyen ve Tropikal Tıp Okulu/Hijyen Merkezi, Uluslararası İş Örgütü, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Küresel El Yıkama Ortaklığı ve WaterAid dahil fakat bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla önemli partnerlerden oluşan seçkin bir grup, UNICEF'i ve DSÖ'yü destekleyecektir.

Yardımcı paydaşlar

Girişim, çok çeşitli paydaşların (örn, hükümetler, hükümet dışı örgütler, sivil toplum, yatırım bankaları, hayırseverler, üniversiteler, özel sektör) desteğini almaktadır. Bu gibi paydaşlar, kendi organizasyonlarının çabaları dahilinde el hijyeni yatırımlarını, programlarını ve savunuculuğunu güçlendirmeye ve kolaylaştırmaya ve çıktılarını yıllık bazda eş liderlere raporlamaya taahhüt etmelidirler.

Görev ekipleri

Sürekli görev ekipleri, aşağıdaki dört ana aksiyon alanında araç ve iş akışı geliştirmek ve uygulamak için bütün taahhüt vermiş organizasyonlara açık olacaktır:

- öğrenmeyi ve paylaşmayı kolaylaştırma ve kanıt çıkarma
- sektörler arası ve çok paydaşlı katılım yoluyla uygulamayı destekleme
- yatırımları artırma ve etkileme
- küresel ilerlemeyi izleme ve düzenli raporlama

Küresel danışman grubu

Farklı sektörlerin liderlerinden (örn, sağlık, su ve sanitasyon, insan hakları, eğitim, işgücü, insani yardım, hükümet, özel sektör) ve davranış değişikliğini teşvik eden topluluk liderlerinden (örn, mülteci liderleri, dini liderler, gençler) oluşan küresel bir danışma grubu oluşturularak düzenli aralıklarla ilerleme gözden geçirilecek, stratejik aksiyon tavsiyelerinde bulunulacak ve bu liderlerin nüfuz alanları dahilinde savunuculuk yürütülecektir.

ÜLKE DÜZEYİNDE EVRENSEL EL HİJYENİNE ERİŞİM NASIL BAŞARILIR?

Ülkeler COVID-19 pandemisine yönelik yanıt planları geliştirirken ve uygularken el hijyenine erişim yanıtın ana unsurlarından biri olmalıdır. Her ülkenin yol haritasında el hijyeni kültürünü oluşturmak ve devam ettirmek için üç tür faaliyet yer almalıdır.:

- 1. Politik liderlik:** hükümetin ve toplumun tüm kademelerine (hükümet, özel sektör, sivil toplum) hijyen kültürünü yerleştirmek
- 2. Politika aksiyonu:** Herkes İçin Sanitasyon ve Su (SWA) tarafından teşvik edilen beş yapı taşı da dahil olmak üzere el hijyeni programı için kolaylaştırıcı çevreyi güçlendirmek¹⁹:
  - Politika ve stratejiler
  - Kurumsal düzenlemeler
  - Finansman
  - Planlama, izleme ve gözden geçirme
  - Kapasite geliştirme
- 3. El hijyeninde arz ve talebi arttıracak ölçekte sürdürülebilir ve kapsayıcı programlama**
  - El hijyeni ve diğer hijyen ürün ve hizmetlerinin temini
  - El hijyeni ve diğer hijyen uygulamalarının teşvik edilmesi

Yanıt Kısa vade: salgın kontrolü	Yeniden oluşturma Orta vade: yeniden ayağa kaldırma	Yeniden hayal etme Uzun vade: el hijyeni kültürünü sürdürme
Politik liderlik		
<ul style="list-style-type: none"> El hijyenini COVID-19 yanıtının kilit bir parçası olarak desteklemek ve el hijyenini daha genel IPC bağlamı içinde çerçevelemek 	<ul style="list-style-type: none"> El hijyenini, halk sağlığı ve hazırlık stratejilerinin kilit bir parçası olarak tesis etmek 	<ul style="list-style-type: none"> Sağlıklı bir toplum ve temiz sağlık hizmetleri için el hijyenini herkesin görevi haline getirmek
El hijyeni davranış değişikliği		
<ul style="list-style-type: none"> Hızlı davranış değişikliği yaklaşımları ve mesajları El hijyeninin mevcut stratejilere göre toplumda ve sağlık hizmetlerinde yaygınlaşmasını güçlendirmek Kanıt temelli davranış değişikliği stratejileri hakkında teknik rehberler paylaşmak 	<ul style="list-style-type: none"> Davranış değişikliği müdahalelerini devam ettirmek ve bunu yaparken müdahalelerin evrilen bağlama ve eksiklere göre adapte edilmesi için bir strateji takip etmek 	<ul style="list-style-type: none"> Toplulukları ve ilgili oyuncuları, hizmet sağlayıcıları ve politika yapıcılar ile bir araya getirecek şekilde aktif olarak seferber etmek ve el hijyenini sosyal bir norm olarak ortaya atmak ve sürdürmek
El hijyeni ürün ve hizmetlerinin temini		
<ul style="list-style-type: none"> El hijyeni istasyonları için öneriler ve temin seçenekleri belirlemek ve yaymak Farklı ortamlarda el hijyeninin tüm yönlerine ilişkin teknik rehber sunmak Kamusal ortamlarda el hijyeni istasyonlarını hızla devreye almak Sağlık çalışanlarının, tedavi noktalarında yüksek kalitede el hijyeni ve IPC malzemelerine sürekli erişimi olduğundan emin olmak Evde COVID-19 hastası bakan ve en hassas popülasyonlara hizmet veren kişilere el hijyeni imkanlarının ulaştırıldığından emin olmak Temiz su tedariki hizmetlerinin devamlılığını temin etmek 	<ul style="list-style-type: none"> El hijyeni ürünlerinin tedarik zincirindeki eksiklikler hakkında yereldeki özel sektörle birlikte çalışmak Ürün sistem tasarımlarını gözden geçirmek, yeni çözümler geliştirmek En hassas gruplarda erişilebilirlik ve satın alabilirlik dahil tedarik zincirindeki dar boğazları ve eksiklikleri belirlemek 	<ul style="list-style-type: none"> Destekleyici iş ortamları ve düzenleyici çerçeveler tesis etme konusunda hükümet ortakları ile işbirliği yapmak Küçük ölçekli özel sektöri desteklemek Sağlam tedarik zincirlerini desteklemek ve işletmelerin ucuz, dayanıklı ve kaliteli el temizliği ürünleri sunmasını teşvik etmek

Yanıt Kısa vade: salgın kontrolü	Yeniden oluşturma Orta vade: yeniden ayağa kaldırma	Yeniden hayal etme Uzun vade: el hijyeni kültürünü sürdürme
Politikalar ve stratejiler		
<ul style="list-style-type: none"> Sağlık tesislerinde, okullarda ve diğer ortamlardaki el hijyeni ile alakalı politikaları ve standartları/ şartları gözden geçirmek 	<ul style="list-style-type: none"> El hijyenini yaygınlaştırmaya yönelik ilgi ve aksiyonları hızlandıracak adımlar içeren bakanlıklar arası/kurumlar arası politika yol haritaları yayınlamak Yerel düzeyde ve tesis düzeyinde uyumlaştırma ve işleyiş kazandırma önerileri ile birlikte kurumlar/ajanslar genelinde el hijyeni politikalarını haritalamak 	<ul style="list-style-type: none"> Mevcut eksiklikleri gözden geçirmek ve bunları gidermeye yönelik stratejileri kararlaştırmak üzere tüm paydaşları bir araya getirmek El hijyenini yaygınlaştırmada ilerlemeleri karşılaştırmaya yarayacak süreli hedefler koymak Darboğazları gidermek için farklı ortamlara özgü yeni el hijyenini tedarik ve eğitimi politikaları geliştirmek ve onaylamak El hijyeni müfredatını savunmak
Kurumsal düzenlemeler		
<ul style="list-style-type: none"> Farklı idari otoritelerden (sağlık, WASH, eğitim, özel sektör, sivil toplum) temsilcilerin yer aldığı ulusal bir koordinasyon grubu toplamak El hijyeni ürün ve malzemeleri ile ilgili aynı desteğin yanı sıra tanıtım ve mesajlaşma faaliyetlerini de koordine etmek Kamusal ortamlarda kullanılacak el hijyeni ekipmanlarına ilişkin standartları belirlemek Kritik görevlere ilişkin protokolleri oluşturmak ve uygulamak Kamu ve halk sağlığı ortamlarında el hijyeni istasyonları için gerekli kritik malzeme tedariki için bütçe ayırmak 	<ul style="list-style-type: none"> Okullara ve iş yerlerine, yeniden açılma sonrasında gelişmiş el hijyeni tedbirlerini uygulama konusunda uygun rehberlik ve destek vermek Gereken yapısal veya siyasi reformları planlamak ve başlatmak Özel sektörle birlikte çalışmak için mekanizmalar geliştirmek, eksiklikleri kapatmak için yeni kazan-kazan ortaklıkları belirlemek ve fırsatları geliştirmek 	<ul style="list-style-type: none"> Farklı ortamlara göre el hijyeni ile ilgili yeni politikalar veya düzenlemeler kabul etmek, var olanları güçlendirmek ve uygulamak Okullardaki ve hastanelerdeki standart operasyon prosedürleri dahil olmak üzere kamusal alanlarda el hijyenine yönelik yasal ve düzenleyici çerçeveler uygulamak Sağlık sisteminin tüm kademelerinde DSÖ'nün multimodal el hijyeni iyileştirme stratejilerini uygulamak

Yanıt Kısa vade: salgın kontrolü	Yeniden oluşturma Orta vade: yeniden ayağa kaldırma	Yeniden hayal etme Uzun vade: el hijyeni kültürünü sürdürme
Finansman		
<ul style="list-style-type: none"> • Kamusal alanlarda ve sağlık tesislerinde el hijyeni imkanlarına ilişkin hedefler belirlemek ve bunları bütçelendirmek • Acil durum fonlarını, ek bütçeleri harekete geçirmek • El hijyenine yönelik faaliyetleri ve bütçeleri yeniden programlamak • En hassas kişilere ve engellilere ulaşması için doğrudan acil durum finansmanı sunmak 	<ul style="list-style-type: none"> • Yeniden açılacak olan okulları, el hijyeni tedbirlerini yeterli şekilde planlayıp finanse ederek desteklemek • Faaliyetleri ve bütçeleri yeniden programlamak • Acil ihtiyaçları daha uzun vadeli bir vizyonla giderebilmek için kaynak seferber etmek 	<ul style="list-style-type: none"> • Hedeflerle ilgili maliyet çalışması yapıldığından ve farklı ortamlara göre finanse edilmiş el hijyeni planlarının ulusal planlarda, kredilerde ve hibelerde dikkate alındığından emin olmak • El hijyeni programları ve izleme için tahsis edilen bütçeyi arttırmak • Halk sağlığı acil durumları için hazırlık planlarına el hijyeni bütçesini dahil etmek
Planlama, izleme, gözden geçirme		
<ul style="list-style-type: none"> • Okullarda, sağlık tesislerinde ve kamusal alanlarda el hijyeni istasyonları hakkında hızlı veri toplama sistemleri kurmak • Riski en yüksek ve el hijyeni tedbirlerini uygulama imkânı en az olan hassas popülasyonları belirlemek 	<ul style="list-style-type: none"> • Okullarda, sağlık tesislerinde ve kamusal alanlarda el hijyeni ile ilgili eksik verileri tamamlamak • Evlerinde el hijyeni imkânı bulunmayan hassas popülasyonları belirlemek ve önceliklendirmek • El hijyeni imkânlarından mahrum olan okullara öncelik vererek yeniden açmadan önce bu okullarda el hijyeni altyapıları kurmak • Hane, okul ve sağlık tesisleri ile ilgili yapılacak anketlere el hijyeni konusunu da dahil etmek için çalışmaları hızlandırmak 	<ul style="list-style-type: none"> • Farklı birçok ortamda el hijyeni altyapısını ve davranışlarını öncesi ve sonrası şeklinde kapsamlı olarak değerlendirilmek • El hijyeni ile ilgili veriyi idari veri toplama sistemlerinin yanı sıra (örn, Yönetim Bilgi Sistemleri) anketlerin ve yerinde teftişlerin (örn, hane anketleri, yasal teftişler) bir parçası haline getirmek • El hijyeninin düzenli sektör incelemelerinde ön plana çıkarılmasını sağlamak

Yanıt Kısa vade: salgın kontrolü	Yeniden oluşturma Orta vade: yeniden ayağa kaldırma	Yeniden hayal etme Uzun vade: el hijyeni kültürünü sürdürme
Kapasite arttırma		
<ul style="list-style-type: none"> • Toplum sağlığı çalışanlarını, sağlık personelinin ve diğer temel hizmet çalışanlarını el hijyenini yaygınlaştırma ve iyi uygulamalar konusunda hızla eğitmek • Uluslararası, ulusal ve yerel düzeylerde deneyimlerin ve örnek uygulamaların paylaşılmasını kolaylaştırmak • El hijyeni imkanlarının ve malzemelerinin üretilmesi ve dağıtılmasında yerel tedarikçileri ve üreticileri desteklemek 	<ul style="list-style-type: none"> • Var olan kapasiteleri haritalamak ve eksiklikleri ve gelişim fırsatlarını belirlemek (kolaylaştırıcı çevrenin güçlendirilmesi, el hijyeni pratiklerinin teşvik edilmesi ve pazarın şekillendirilmesi dahil) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kurumsal ve toplumsal seviyelerde el hijyeni faaliyetlerinden sorumlu personelin liderlik gelişimine yatırım yapmak • El hijyenine yapılacak kurumsal ve bireysel yatırımları teşvik etmek (örn, yapılan katkıları övmek/takdir etmek/ödüllendirmek) • El hijyeni programlarını yaygınlaştırmak için bağlama özgü programlama kılavuzu ve araçları geliştirmek ve bunları güncellemek • El hijyeni iş gücünün profesyonelleşmesine yatırım yapmak • El hijyenini ulusal eğitim programlarına ve müfredata dahil etmek

Son notlar

- ¹ Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde tanımlandığı şekliyle “evrensel”: farklı ulusal gerçeklikleri, kapasiteleri ve kalkınma seviyelerini dikkate almak ve ulusal politikalara ve önceliklere saygı duymak suretiyle herkes için geçerli olan demektir.
- ² INFORM COVID-19 Risk Endeksi, COVID-19’un neden olduğu sağlık ve insani yardım riski ile karşı karşıya olup ulusal yanıt kapasitesi aşmış ve insani yardıma ihtiyaç duyan ülkeleri belirler. Bu endeks tehlike ve maruziyet, hassasiyet ve baş etme kapasitesi ile ilgili bilgileri bir araya getirir ve 60 ülkeyi ‘yüksek’ veya ‘çok yüksek riskli’ olarak kategorize eder. WASH ve özellikle de el yıkama imkanlarına erişimi öncelik haline getirmek bu ülkeler için en yüksek öncelik olmaya devam etmektedir.
- ³ Allegranzi B, Gayet-Ageron A, Damani N, Bengaly L, McLaws ML, Moro ML, et al., Global implementation of WHO’s multimodal strategy for improvement of hand hygiene: a quasi-experimental study. *Lancet Infect Dis* 2013 Aug 22. doi:pil: S1473-3099(13)70163-4. 10.1016/S1473-3099(13)70163-4
- ⁴ WHO, 2020. Interim recommendations on obligatory hand hygiene against transmission of COVID-19. <https://www.who.int/publications/m/item/interim-recommendations-on-obligatory-hand-hygiene-against-transmission-of-covid-19>
- ⁵ Prüss-Ustün, Annette, et al. “Burden of disease from inadequate water, sanitation and hygiene for selected adverse health outcomes: An updated analysis with a focus on low- and middle-income countries.” *International journal of hygiene and environmental health* 222.5 (2019): 765-777.
- ⁶ DSÖ’nün multimodal stratejisi, el hijyeni davranışını iyileştirmek amacıyla entegre bir şekilde uygulanan birkaç bileşenden veya unsurdan (üç veya daha fazla, genellikle beş) oluşur. En yaygın beş unsur şunlardır: (i) sistem değişikliği (alkol bazlı en temizleme ürünlerinin ve uygun el yıkama altyapılarının (örn. temiz su, gideri olan yeterli sayıda lavabo, sabun ve kağıt havlu) bulunurluğu (ii) kanıta dayalı örnek el hijyeni uygulamaları konusunda bilgilendirme ve eğitim (iii) el yıkama altyapılarının ve örnek uygulamalara uyumun izlenmesi ve geri bildirim sunulması (iv) iş yerlerinde/iletişim faaliyetlerinde hatırlatmaların yapılması ve (v) el hijyeninin güvenlik başlığı içine yerleştirilip yaygınlaştırılmasıyla birlikte kültür değişimi yaratmak
- ⁷ Evidence of hand hygiene as the building block for infection prevention and control. WHO 2017. <https://www.who.int/infection-prevention/tools/core-components/evidence.pdf?ua=1>
- ⁸ BMJ 2015;351:h3728 doi: 10.1136/bmj.h3728
- ⁹ OECD (2018), Stemming the Superbug Tide: Just A Few Dollars More, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264307599-en>
- ¹⁰ Aiello AE, Coulborn RM, Perez V, Larson EL. Effect of hand hygiene on infectious disease risk in the community setting: a meta-analysis. *external icon* <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18556606>> *Am J Public Health*. 2008;98(8):1372-81
- ¹¹ Rabie T and Curtis V. Handwashing and risk of respiratory infections: a quantitative systematic review. *external icon* <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16553905>> *Trop Med Int Health*. 2006 Mar;11(3):258-67.
- ¹² Ejemot RI, Ehiri JE, Meremikwu MM, Critchley JA. Hand washing for preventing diarrhoea. *Cochrane Database Syst Rev*. 2008;(1):CD004265. Published 2008 Jan 23. doi:10.1002/14651858.CD004265.pub2
- ¹³ McGuinness SL, Barker SF, O’Toole J, et al. Effect of hygiene interventions on acute respiratory infections in childcare, school and domestic settings in low- and middle-income countries: a systematic review. *Trop Med Int Health*. 2018;23(8):816-833. doi:10.1111/tmi.13080
- ¹⁴ WHO, 2019. Minimum requirements for IPC programmes. <https://www.who.int/infection-prevention/publications/core-components/en/>
- ¹⁵ WHO/UNICEF, 2020. Water, sanitation, hygiene and waste management for COVID-19 virus. 23 April 2020. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331846/WHO-2019-nCoV-IPC_WASH-2020.3-eng.pdf?ua=1
- ¹⁶ WHO, 2020. WHO Save Lives: Clean Your Hands in the context of COVID-19. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-hh-community-campaign-finalv3.pdf?sfvrsn=5f3731ef_2
- ¹⁷ SAVE LIVES: Clean Your Hands. <https://www.who.int/infection-prevention/campaigns/clean-hands/en/>
- ¹⁸ WHO, 2020. Hand hygiene at scale initiative: improving hand hygiene access and behaviour in health care facilities at the critical interface between WASH and infection prevention and control. <https://www.who.int/infection-prevention/en/>
- ¹⁹ Sanitation and Water for All: Building Blocks. <https://www.sanitationandwaterforall.org/about/our-work/priority-areas/building-blocks>

World Health
Organization

IFRC

UNHCR
The UN Refugee Agency

International
Labour
Organization

WORLD BANK GROUP

SANITATION
AND WATER
FOR ALL

GLOBAL
HANDWASHING
PARTNERSHIP

COVID-19

HygieneHub

WaterAid